

Szebeni László levelei Jeruzsálemből

A következő levelek 1945 és 1948 között íródtak, és két címzettjük két nővér, Lili és Magda a háborús viszontagságok közepette és a gyanakvásokkal teli Rákosi-korszakban is megőrizték őket. Laci az öccsük volt, akit rajongásig szerettek.

Laci 1939-ben családját is megtévesztve Palesztinába szökött. 24 éves volt ekkor. Barátja, Gabi is vele tartott, a harmadik barát, Lajcsi, ekkor már ott élt és sokat segítette kezdeti lépéseiket. A 40-es év leveleiből az derül ki, hogy nehéz volt munkát találni, de valahogy elevickéltek. Aztán Laci és Gabi beálltak a brit hadseregbe, és Kalamatánál német fogságba estek. Onnan gyalog Németországba indították őket, München közelében volt a hadifogolytáboruk.

Lili 1941 januárjában ment férjhez élete nagy szerelméhez, Francihoz, azaz Lengyel Ferenc hídépítő mérnökhöz, aki ekkor már visszatért első munkaszolgáltatásából. 1942. május 20-án ismét be kellett vonulnia a IV/2 tábori munkásszázdába – ekkor látta őt Lili utoljára.

Lilinek 33 évesen 1944. november 9-én kellett lakóháza udvarán gyülekeznie sorstársaival. Az első éjszakát az óbudai téglagyárban töltötték, majd gyalog, az úgynevezett halálmenetben hurcolták Ausztriáig, Zürndorfnál bevagonírozták őket. 1945. április 30-án (vagy emlékei szerint május elsején) a Dachau közeli városkában, Buchbergben/Wolfratshausenben szabadították fel az amerikaiak. Augusztus 21-re jutott haza édesanyjukhoz, Mimihez, Maminkához, aki csodával határos módon menekült meg a deportálástól.

Magdit, akinek a nyilas időkben már két kis gyereke volt – Kati és Dénes – sikerült elbújtatni.

Laci ugyancsak április végén szabadult a hadifogságból, anélkül, hogy tudta volna, milyen közel van Lilihez, és rövid londoni tartózkodás után visszament Palesztinába, hogy új életet kezdjen, és maga után vitesse Magyarországon maradt szeretteit. De csak Mimi jutott ki a fiához.

Laci leveleit átszövi a titkolni próbált honvágy és egy új élet reménye, de mint szuverén, gondolkodó ember, egyáltalán nem szemléli kritika nélkül a térséget, a forrongó Palesztinát, amelyet új hazájául választott. A mozgalmi eszmék mindig távol álltak tőle, idegenkedett a cionizmustól, a háború és a fogság alatt sok mindentől kiábrándult. Leveleiben nyomon követhető a vívódás, vajon a vágy, hogy szeretteit kiutaztathassa magához, nem hoz-e rájuk rosszabb körülményeket, és jól látható a folyamat, amíg a kezdeti lelkesedéstől eljut a mardosó kétségekig.

Lengyel Ferencen kívül mindenki túlélte a vészterhes időket. Laci 1948-ban visszatért Magyarországra, életét egy külkereskedelmi vállalat magas beosztású vezetőjeként fejezte be 1997-ben. Szép családi életet élt feleségével, Ágival és lányával, Zsuzsannával. Magda felnevelte három gyermekét. Lili vegyészmérnökként és műszaki fordítóként dolgozott élete végéig, 1998-ig. 1950-ben ment újra férjhez Erdélyi Lászlóhoz, ebből a házasságból született e levelek közreadója:

Erdélyi Z. Ágnes

Jeruzsálem, 1945. szept. 28.

Kedves Braun Úr,

Elnézését kell kérnem, hogy ismeretlenül terhelem e sorokkal, de Lukácsék bátorítására, kik igen kedves és jó barátaim, fordulok Önhöz egy számomra életbevágóan fontos kéréssel. Én magam is több mint 5 éve katona vagyok, most tértem vissza 4 éves hadifogságból és a napokban kaptam az első hírt otthon Budapestről. A Vörös Kereszt üzenet szerint a testvérem deportálva lett Budapestről, utolsó hír róla Lager Allach, kéri, hogy segítsék rajta.

Én itt minden lehetőet elkövettem, sürgöny, levél, etc., de a Szochnutnál azt mondták, hogy a legjobb, ha egy Jewish Brigade-nál lévő katona-társamnak írok.

Nagyon szépen kérem, próbáljon meg valamilyen úton hírt szerezni róla, megtudni, hogy él-e, esetleg egy levelet küldeni neki egy pár bátorító szóval, hogy az öccse a világon mindent megtesz az érdekében, és ha csak lehetséges, kihozatom magamhoz. Ha mód van rá egy csomagot vagy pénzt küldeni, nagyon szépen kérem, tegyen meg, amit lehetséges, én minden költségét kívánsága szerint vagy átutalom az Ön címére, vagy kifizetek kedves Nővérenek azonnal az ön levele vételekor. Én nemigen tudom innen, hogy mit lehet csinálni, de nagyon kérem, hogy tegyen meg az ügy érdekében mindent, amit lehetséges. Ha a testvérem csak egy üzenetet tudna kapni, vagy ha én csak annyit tudnék, hogy szegény életben van, akkor kimondhatatlanul boldoggá tenne mindkettőnk.

Nagyon kérem, ha lehetséges, özvegy Édesanyámnak, aki Budapesten él, is egy pár sort eljuttatni, hogy jól vagyok, és húgomért mindent megteszek.

Most közlöm a testvérem adatait, amit tudok róla:

LENGYEL FERENCNÉ

Szül. név: DR. SZEBENI (STERN) LILI

Szül.: 1911. dec. 14.

GALGÓCZ

Foglalkozás: VEGYÉSZ DOKTOR

MAGYAR állampolgár, BUDAPESTI lakos

Utolsó hír: DEPORTED, LAST REPORT FROM LAGER ALLACH. HELP HER.

(Ez a Lager, ahogy közben megtudtam, Bajorországban, München közelében van, amerikai megszállott területen).

Édesanyámnak, ki Budapesten van, alanti a címe: STERN ERNŐNÉ, BUDAPEST, V. SZIGET-UTCA 11.

Szívélyes üdvözlettel

CPL. L. STERN

PAL/878

Lajcsikám,

Boldogan közlöm veled, hogy levelet kaptam Lilitől Budapestről, egy nappal a megérkezése után Dachau Lagerből. Teljesen egészséges, azt írja, és kövér. Saját keze írásával van írva.

Édesanyámtól is jött egy üzenet, 4 nappal előbből, melyben írja, hogy

Lili úton van hazafelé. Magda, gyerekek jól vannak. Határtalanul boldog vagyok. Szombaton, ha tudok, jövök.

Laci

1945. november 2.

Édes, aranyos drága Lilikém, ma kaptam meg drága leveledet, hála Braun L. barátom nagyszerű közvetítésének. Elmondhatatlan a boldogságom, hogy végre kimerítőbb híreim vannak rólatok. Én a múltban már rengeteg üzenetet, sürgönyt és a világon mindenfélét küldtem nektek, és folytatni fogom a jövőben is csak azért is, mert talán egy a százból mégis keresztülcúszik, és eljut hozzátok. Édes Lilikém, kimondhatatlanul boldog voltam, amikor megérkezésed után írt leveledet megkaptam. Milyen rettenetes elgondolni, hogy május hónapban én is ott voltam, egészen a közeledben, szabadon és bőségben, és nem is sejtettem, hogy valahol ott vagy nem messze tőlem.

Lilikém, a legfontosabb, és amiről legelsősorban írni akarok az, hogy én leszek a legboldogabb ember a világon azon a napon, amelyen megérkeztek ide hozzám. A világon mindent el fogok követni, hogy ez mielőbb megtörténhessen, és csak arra kérlek benneteket, hogy legyetek kitartással, és ne csüggedjete el, mert ez csak idő kérdése, és itt leszek velem, amint arra az első emberileg lehetséges mód van. Kérlek, nagyon érezzétek, és gondolatok arra a nap minden pillanatában, hogy kimondhatatlanul szeretlek és vágyódom utánatok, és nincs is más gondolatom, és kívánságom az élettől, csak az, hogy veletek lehessenek, és kárpótolhassalak az elmondhatatlan szenvedésekért, amelyekben részetek volt.

Én már kb. 6 héttel ezelőtt benyújtottam egy kérvényt, teérted, az én édes aranyos anyukámért és drága Magdikámért. Néhány napja kaptam választ az itteni kormánytól, hogy előjegyzésbe vagytok véve (Maminka és te, Lilikém) de mivel még nincs közlekedési lehetőség, sem kapcsolat Magyarországgal, várnom kell addig, amíg a viszonyok rendeződnek.

Ezt az országot ma már egész más szemmel látom, mint ideérkezésemkor, 1940-ben láttam, és ha cionista nem is vagyok, van valami, ami köt, húz ide, és tudom, hogy veletek együtt itt is nagyon boldog tudnék lenni. Az tudnék lenni talán akárhol a világon, csak Magyarországon nem szeretnék, azt hiszem, nem tudnék élni, semmi körülmények között. Számomra az az ország, azok után, ami ott történt, egy lidércálom, egy rémálom lett.

Szegény, drága Apám halála egy rettenetes csapás számomra. Hosszú, keserves évek reményei és álmai, hogy őt még egyszer boldogságban átölelhessem, semmisültek meg. Éppen ő, aki annyira szeretett bennünket és boldog volt, ha együtt voltunk, nem részesülhet abban a boldogságban, hogy láthassa, szerencsésen átéltük a vészes éveket. Mégis kimondhatatlanul megnyugtat, hogy békésen és természetes módon nyugodott el és nem azoknak az aljas bitangoknak kezei között. Most csak azért imádkozom, hogy az én édes drága Mamikámat és Titeket őrizzen meg a jóisten, hogy mielőbb viszontláthassalak. Hálát adok az istennek, hogy aranyos anyukámat megsegítette és nincs más vágyam, mint hogy megsimogathassam

a drága, ősz haját, és még egyszer mosolyogni lássam. Lilikém, drágám, nem tagadom, el, hogy – bár az élet és az elmúlt esztendőök nagyon megkeményítettek – hogy míg e sorokat írom, öreg fejemre és öreg katona létemre úgy sírok, zokogok, mint egy kis gyerek. De hát szégyen az, amikor olyan nagyon szeretlek benneteket? Mikor az elmúlt esztendőök keserőségei felgyülemlelnek bennem és az utolsó évek borzalmas aggodalmai értetek. Lilikém, nem tudom, nem is próbálom leírni neked, min mentem keresztül múlt év március vége óta az aggodástól értetek, milyen keservesen fájt, hogy nem lehetek a borzalmas időkben mellettetek, és nem részesülhetek a ti sorsotokban, bármilyen keserves is volt az. Ezt soha nem tudom magamnak megbocsájtani.

Én kb. 3-4 hét múlva szerelek le, Lilikém, és bizony már alig várom az időt, hogy több mint 5 év után újra civilben lehessenek. Ez egész váratlanul jött, mert egész 3 nappal ezelőttig úgy volt, hogy még márciusig az armyban kell lennem. Nem tudom még biztosan, hogy mit fogok csinálni, de most már jobb lesz és könnyebb, mint 5 évvel ezelőtt volt. Szabadságaimat hét végén Jeruzsálemben Lajcsiéknál töltöm. Ők nagyon jól megvannak, L. felesége, Vicki, nagyon kedves és hercig nő, nagyon jó barátságban vagyunk. A gyerek, Joszi, pedig egy valóságos angyal, egy nagyszerű, gyönyörű, csibész kölyök. Lajcsinak nagyon hálás vagyok, mert veled kapcsolatban, Lilikém, gyönyörűen viselkedett. Tudniillik amikor a deportálásodról a Red Cross hírt kaptam, mint a bolond futkosott hetekig és segített nekem a legmeszebbmenően, hogy Rólad hírt kaphassak. Ezért örökre hálás leszek neki.

Én egy nappal előtted, ápr. 29-én szabadultam fel. Május elején már repültem Angliába, pár napi pihenéssel Reims-ben. Angliában nagyon kellemes volt, 3 hónapot töltöttem ott, 6 vagy 7 hétig Londonban laktam egy szép szobában Gabival együtt, akivel 2 és fél év után Angliában találkoztam megint össze. Gabi is még katona, pár hete nem láttam, mert ő más campben van, de tudom, hogy jól van. Július végén utaztunk ide Angliából, és ezzel az 5 esztendőös körutazás hála istennek véget ért. Most, hogy leszereltem, a lakás a legnagyobb gond, a lakáshelyzet itt is nagyon nehéz, habár egyéb tekintetben hihetetlen bőség van.

Nagyszerű egészségben vagyok és kövér, legalább 85 kg. Lilikém, 1945. márciusban én is 63 kg voltam bakancsban és téli ruhában. Mindennel el vagyok látva, de nem tudok egy falatot lenyelni vagy egy cigarettát elszívni, hogy ne gondoljak fájdalommal arra: vajon nem vagytok-e éhesek? És a legrettenetesebb az, hogy a háborúnak vége van, győztek a „szabadság” nagy bajnokai, és itt állok, és nem tudtam nektek még semmi effective segítséget nyújtani.

Az természetes, hogy függetlenül mindentől, amint lehetőség van, hazarepülök hozzátok, ha csak egy napra is. Ha az utazás lehetséges lesz, most, hogy civil leszek, sokkal könnyebb lesz ez számomra, mint eddig lett volna. Hidd el nekem, édes Lilikém, hogy a tavasszal, ha csak egy nagyon kicsi lehetőségem lett volna, akkor hazaszaladtam volna, mint páran a szerencsések közül tették, akik az oroszoktól lettek felszabadítva. De engem is, mint téged, az amerikaiak szabadítottak fel, és az első pillanattól kezdve amerikai katonai parancsnokság alá tartoztunk és nem tudtunk a zóna határain tovább jutni.

Végtelenül fájdalmas számomra, hogy szegény Franciról nincs még semmi híred. Én nem akarlak sem befolyásolni, sem üres frázisokkal vigasztalni, de ne adjál még fel minden reményt. Te magad is tudod, hogy még mindig sokan érkeznek, és jobban tudod, mint én, hogy ezren és ezren még mindig ott vannak és nincs módjukban még csak egy üzenetet sem küldeni. Én a fogságból nem tudtam semmit sem ügyében elérni. Innen már két repülőlevelet küldtem Moszkvába, egy információs irodába, de választ még eddig nem kaptam. Az itteni orosz követség nem tud, vagy nem akar semmit sem tenni. Továbbra is résen leszek, és ha hallok vagy megtudok valami új lehetőséget, akkor azonnal cselekedni fogok.

1946. február 27.

Ha érdekel, hogy szabad óráimat (vagy perceimet) mivel töltöm, az főleg olvasás és muzsika; ez a két tevékenység az, amely kitölteni próbálja számomra mindazt az űrt, amit az otthon, család, etc. hiánya okoz. Persze eredménytelenül. És mégis, mindkettőnek határtalanul nagy hálával tartozom, nemcsak mert egész életemben a legszebb perceimet vagy óráimat okozták, de mert a fogság egyes periódusaiban semmi egyéb, mint könyvek és néhány gramofonlemez tartották meg a lelki és szellemi egyensúlyomat, amit (csak most látom igazán) milyen sokan elvesztettek. Egy soha meg nem ismétlődő gyönyörűséget okozott nekem, ezekben az időkben, ahogy először – rendszertelen, majd pedig tervszerű olvasással feltárult előttem egy nyelv és egy irodalom minden szépsége. Olyan intenzitással, hogy az éhséget ki tudta zárni a tudatomból. Most, hogy az élet ezer más gondja is helyet követel magának a napjaimból, persze csak elvétve tudok könyvet a kezembe venni. A helyzet azonban tényleg az, hogy számomra ez az „escape from reality” teszi az életet, úgy ahogy elviselhetővé. És bár mindig óvatosan elkerültem magamat analizálni, és egyáltalán foglalkozni túl sokat magammal, azzal tisztában voltam mindig, hogy nem az úgynevezett aktívak csoportja az, amelyhez tartozom, hanem az a kevésbé népszerű és rendszerint sikertelen type, amelyre talán a „szemlélődő” szó illene legjobban. Most, hogy a katonaruhát levettem (hála istennek; mindig gyűlöltem még a gondolatát is békében katonáskodni) igazán nem látok okot rá, hogy ne folytassak egy olyan életmódot, amely természetemnek és hajlamaimnak egyedül felel meg.

A muzsika, itt, sajnos csak nagyon szegényes és kis adagokban méretik. A Palestine Orchestra elsőrangú és nívós, de hát ez megoszlik 4-5 város között és csak ritkán vetődnek el errefelé. Gramofon és rádió pedig soha nem teljesen ugyanaz. Szerencsére Londonban, amíg 6 hétig mint civil élttem (értsd: állandó szabadság), mindent habzoltam, amit csak lehetett, és egy pár felejthetetlenül szép zenei emlékem van.

A katonaságtól hivatalosan jan. 15-én lettem elbocsájtva, mint hadifogoly 4-5 hónappal előbb, mint a sorom szerint kellett volna. November 20-a óta egész január 15-ig fizetett szabadságon voltunk és már szabad volt civilben járni. Ezzel tehát lezárult egy 5 éves és 3 hónapos fejezete az életemnek, amelyre bár büszke nem vagyok, de amely miatt szégyenkezni soha nem fogok. Soha,

mert a legelső pillanattól fogva megfontoltam, hogy nem a volt hazám (milyen melodramatikus ez a szó így leírva!) ellen fogok fegyvert (ez is!), hanem gyalázatos gazemberek ellen, amilyeneket még a világ soha nem ismert.

Remélem érkezett már csomag, küldök továbbra is.

Talán korai még ilyesmiről írni, de ha majd indultok kifelé és van valami téli holmitok, ne hagyjátok ottan csak azért, mert azt gondoljátok, hogy itt nem kell; itt, Jeruzsálemben bundákban járnak télen nők, férfiak egyaránt. De hát, úgy képzem, a nácik úgysem hagytak meg sokat, ha valamit is egyáltalán. A hajójegy és egyéb költségek miatt ne legyen gondotok, mert azt én innen mind el fogom intézni. E pillanatban a helyzet tudomásom szerint olyan, hogy ha a certifikátot a legközelebbi hetekben meg is kapnám, nem biztos, hogy Ti ki tudtok utazni Magyarországról még egy ideig. Ha itt lesztek, akkor banánnal és tejszínhabbal és csokoládéval foglak felhizlalni benneteket. Azt fogtok enni és inni, amit csak megkívántok, és finom angol cigiket fogunk szívni.

1946. május 20.

Drága Stern család! Latyak miatt teljesen nyugodtak lehetnek, nagyszerűen néz ki és nagyon boldog Stern néni certijének. (Én is). Már előre tervezgetünk, hogy melyik borfajtából isszuk le magunkat az itteni tényleg sárga földig, Stern néni megérkezésekor. Lilikónak csak azt üzenem, hogy legal – vagy illegál – a fontos, hogy itt legyen. Millió szívélyes üdv és puszi

Lajcsi, Vicky, Gabi

75

1946. május 25.

Drága Lilikém, biztosan megérkezett már sürgönyöm és expressz levelem Maminka certifikátjával kapcsolatban. A biztonság végett megismétlem, hogy az útban van a British Political Missionhoz, Budapesten, akik majd biztosan kiértékelnek és instrukciókat adnak, ha az megérkezik. Lilikém, drágám, én végtelenül boldog vagyok, hogy ezen a legnehezebb ponton túl vagyunk. Hogy milyen megnyugvás az számomra, hogy most már biztosra vehetem, hogy nemsokára itt lesz és elláthatom gyógyszerrel és jó táplálékkal, azt nem is kell talán Neked mondanom. Hogy mi ma egy certifikát, amikor a sok illegális miatt az 1500-as havi kvóta hónapokra előre ki van merítve, azt csak akkor tudnád, ha láttad volna, ahogy az itteni vendégek gratulációkkal és szerencsekívánatokkal meghozták. Amint megérkezem Jeruzsálembé, azonnal utánajárok, mik a legközelebbi teendők és tudatni foglak mindenről. Az egyetlen dolog, ami még egy kicsit aggaszt, az az ottani hatóságok magatartása a kiutazással kapcsolatban, de nem hiszem, hogy az adott körülmények között nehézségeket támasztanak.

Lilikém, gondolhatod, hogy legfontosabb célja most életemnek, hogy a certifikátot a Te részedre is a leggyorsabban megkapjam, úgy hogy ha lehetséges még együtt tudjál jönni Maminkával. Hogy a Government-től az most nem jött ki, az egyáltalán nem tört le engem, mert hiszen erre ők engem határozottan már előre figyelmeztettek, és én a figyelmeztetést továbbad-

tam Nektek. Ezért kérek, drága Lilikém, ne szomorítson el Téged sem az, hogy Nálad még nincsenek konkrétumok, mert úgy, ahogy Maminka ügyét sikerült kiharcolni a Governmentnél, ugyanúgy sikerülni fog a Te ügyedet is kiharcolni a Jewish Agency-nél.

Már előző levelemben azt hiszem írtam, hogy amikor az illegális témát egyáltalán felvetem, akkor elsősorban külső nyomásnak engedek. Mindenki, Lajcsitól és Gabitól kezdve egész vadidegen emberekig sürget és ösztökél, hogy igenis beszéljelek rá, ha van rá lehetőség.

En tudom, drága Lilikém, hogy neheztelsz rám, mert megzavartalak, és eleinte lebeszéltelek, később pedig rábeszéllek az illegális utazásra. De nagyon kérek, vedd figyelembe a következőket:

Hogy cca. márciusig bombák robbantak és gépfegyver csaták kísérték minden illegális hajó érkezését, most pedig az angolok a legnagyobb előzékenységgel segítik partra szállni a jövőket, a legnagyobb nyugalomban. Hogy ez így meg fog változni, azt senki előre nem tudta és nem tudhatta; ez magas politika, ami összefügg mindazzal, ami Egyiptomban és Transzjordániában és Irakban etc. történik. Ez a változás természetesen az egész közvéleményt az illegális utazással szemben megváltoztatta.

Hogy addig, amíg a Governmenthez berendeltek és közölték, hogy egyelőre valószínűleg csak Maminka kap vízumot, addig bíztam, hogy mindketten egyszerre megkapjátok azt. E közlés után, amint tudtam, hogy a Te ügyed a Szochnut kezében van és nem az angolokéban, a bizalmam egy gyors lebonyolításban azonnal megrendült, és akkor pedzettem meg először magam is az illegális utazást. Ezzel kb. egyidejűleg érkeztek meg a Te, az otthoni és Európai helyzetet illető pesszimiztikus leveleid is, amelyek csak fokozták bennem azt az irtózatot nagy vágyat, hogy – akárhogyan – csak már itt légy velem biztonságban.

Kérek drága Lilikém, ítéld meg a dolgokat ebből a szemszögből. Akkor mindenki irtózott az illegális utazástól itten, egyszerre pedig úgy alakultak a dolgok, hogy mindenki ostromolni kezdett: „írd meg, hogy jöjjön; ne várjon semmire, hanem induljon el, ha lehet, stb.”

Lilikém drágám, mindez „csak” idő kérdése különben, mert még az én pesszimizmusommal sem tudom egyetlen pillanatra sem elképzelni, hogy végeredményben, és pedig egész rövidesen ne légy itt. „Csak idő kérdése”, de ha tudnád, hogy nekem milyen rettenetesen fáj minden nap, minden óra, ami elmúlik ebből az időből! Nem is tudok másra gondolni, mint hogy milyen istenien finom lesz, és az egész életem legboldogabb napjai lesznek azok, amikor majd Veled fogok sétálni, utazgatni, jól enni, inni, finom cigiket szívni. Kérek, légy erős, Lilikém, és kitartó, mert mindez még vár ránk, a jó dumák a kafában, felidézni az elmúlt dolgokat és megbeszélni a jövőt. Egy szép, érdekes, színes élet vár még rád, Lilikém, velem együtt, ne felejtse el ezt. És akárhogy szidnám is a jövőben Palesztinát néha leveleimben, vedd tudomásul, hogy ez egy nem is olyan rossz hely, hogy lehet itt élni (csak hagyják az embert!) és ha megunjuk, akkor legfeljebb majd továbbállunk egyszer.

1946. június 3.

Lilikém drágám és Maminkám, ha megérkeztek (vagy ki-ki amikor), másnap bérelünk egy taxit és bevásárolunk és fejenként legalább 5 pár cipőt fogtok venni, és ebből egyet sem engedek lealkudni, azt már előre kijelentem. És nem kell majd porcelánt stb. eladni érte. Most is itt van előttem egy pesti újság (a „Demokrácia” máj. 5-i száma), és jól tudom, mi megy ott végbe. Ne fájjon hát a szívetek az áldozatokért, melyeket most hoznotok kell, mert amint itt lesztek, minden meg fog változni, és mindenetek meglesz. Amikor elfogatásom órájában a fényképeiteket, leveleket és emlékeimet égettem el egy kis máglyán, abban a pillanatban azt hittem, hogy ilyen mélyről már nem lehet feljutni, és íme ma megint egy szabályszerű polgárember vagyok főbérleti lakással (!) és tele tagsági igazolványokkal. Ma már tudom, hogy nincs olyan mélypont, ahonnan ne lenne megint felfelé.

1946. június 21.

A hivatali munkámmal nagyon meg vagyok elégedve, érdekes és önálló. A kollégák és fölöttesek (angolok) nagyon rendesek, bár utóbbiakkal is most egy kicsit elhidegült és formális lett a viszony érthető okokból. A tisztjeink revolverrel ülnek a hivatalokban a saját civil tisztviselőik között. Sajnálatos, hogy ide fejlődtek a dolgok, de nem tudom elítélni azokat a fiatal fanatikus gyerekeket sem, akik közül csak az utolsó 2 napon is hatan haltak meg, végeredményben nem másért, mint hogy például Lilkó hamarabb itt legyen. Nem lehet viszont eltagadni azt sem, hogy az angolok, az adott körülményekhez képest, szinte emberfeletti önmegtartóztatást és önfegyelmet tanúsítanak. Ebben az ideg nélküli és szinte már „unheimlich” nyugalomban és önfegyelemükben van a kulcsa annak a „szerencsének”, amely a kritikus pillanatokban mindig melléjük szegődik, és amellyel még Józsi Bácsi is kell hogy számoljon. Ha a jelenlegi bajok elmúlnak, nem lesz ennek a 45 milliós népnek elismerőbb alattvalója és polgára, mint én vagyok, csak adják már fel végre azt a pocsék reakciós politikájukat és méregkeverő koloniális kormányzásukat.

77

1946. június 26.

A feszültség itt az utolsó napokban egy kicsit felengedett. Az angolok ezúttal szigorúbban válaszoltak a terrorakciókra. Pillanatnyilag egy meglehetősen kellemetlen bojkott van a zsidó lakosság ellen, nemcsak mint eddig, arab, hanem angol részről is. Mi már csak meg vagyunk áldva! A szokásos háborús kép, Tommy-gun-os rendőrök, katonák az uccákon, tankok, páncélautók, beton és homokzsákfedezékek, stb. Istenem, hogy unom már ezt a háborúsdit, néha égnek áll a hajam, hogy egy ilyen tűzfészekbe hozlak ki Titeket, de nagyon hiszem és remélem, hogy rövidesen mégiscsak békesség és közbiztonság lesz itten is. Az általános helyzet a hivatalban is érezteti a hatását, az angol és zsidó staff közötti szokásos baráti légkör helyett most merev és csakis hivatalos érintkezés van.

Ha lehet, tegyetek különféle címletű bélyegeket leveleitekre. Kollégáim majd megölik egymást a bélyegekért (6 bélyeggyűjtő!), és majdnem jobban izgulnak már levelekért Tőletek, mint én.

1946. július 12.

Most már többé-kevésbé biztos vagyok benne, hogy Lilkó kiutazása az intézményes megoldás keretében fog lebonyolódni, és erre mindig jobban építettem, mint egy egyéni certifikátra a Szochnuttól. A százezres bevándorlás az tehát, amelyre most minden kártyát felteszek. Ennek a sorsáról Ti is bizonyára informálva vagytok, és így tudjátok azt is, hogy Londonban az angol-amerikai bizottság már a praktikus lebonyolítás részleteit tárgyalja. Az idegölő lassúság nem szabad, hogy elvegye a kedvetet, Lilikém, tudod, hogy egyszer mégiscsak el fog jönni a várva várt nap. Palesztina egész sorsa és jövője most döntő fordulat előtt áll, és ha előbb nem indulnál útnak, mintsem ez a fordulat beáll, akkor ez maga fogja a kijöveteledet meghozni. Világosabban: ha nem indulnál el előbb az általad már többször említett módok egyikén, akkor feltétlenül jönni fogsz a százezres kvóta keretében.

Most vasárnap reggel van, és a szokott helyemen, a Rimmon kávéházban ülök, ahol nemsokára majd együtt fogunk ülni. Nyugodt, meleg vasárnap reggel, ilyenkor mindig vissza kell hogy gondoljak régi vasárnapi reggelikre a Belvárosi Kávéházban, vagy az Unióban, Florencben. És azután a séta a Sabáriába vagy a Margit sörözőbe. Csak ha ilyen intenzíven visszagondolok ezekre az időkre, akkor érzem és látom, hogy mennyire megváltoztam én is a világgal együtt, hogy milyen elmondhatatlanul hosszú volt az út a Sziget uccától Abu Tor-ig.

Gyakran gondolok arra és félek attól, hogy a cionista propaganda hatása alatt talán túl sok jót vártok ettől az országtól és ezért talán csalódásoknak teszitek ki magatokat. Az igazság, mint legtöbbször, itt is valahol középúton van. Vannak Palesztinánál sokkal jobb helyek, és van nagyon sok rosszabb is ennél. Az lett, Európához képest, kemény, nyers, durva; de még ezeknek a sajátságoknak is vannak előnyös oldalai. Jerusalemben egy kis város, egy vidéki városféle. El kell készülnötök arra, hogy egy vidéki városban fogtok élni, olyan, mint pl. Szeged vagy Pozsony, csak orientális kiadásban, talán forgalmasabb, élénkebb, mint azok, de – hiába – mégiscsak kisváros. Jerusalemben pedig különben is egy hivatalnokváros, este 9-kor már minden kihalt és csendes. Mégis, én ma is ezerszer jobban szeretem, mint Haifát vagy Tel Avivot. A megélhetés is elég nehéz itt, de aki dolgozik (az egyszerű munkás, paraszt vagy napszámos) ezerszer magasabb színvonalon él, mint a kelet- vagy délkelet-európai munkás, etc. A kulturális élet Európához viszonyítva majdnem nulla. A klíma és a létért való harc itt leredukálja az igényeket minden vonatkozásban. És végre is, látjátok, én magam mégis ezt választottam, és nem Londont, az én drága, öreg, csúnya Londonomat, ahol olyan szép 10 hetet töltöttem, és ahová rögtön leszerelésem után vissza is mehettem volna. Miért? Mert nem akartam újra „asszimilálódni”, és végeredményben mégis csak „idegen test” maradni egy új országban. Ez az álláspontom viszont még nem végleges.

Tudom biztosan, hogy megérkezéseket követően, az első hónapokban boldogtalanok lesztek itten, és talán megbánást is fogtok érezni, hogy Magyarországból eljöttetek. Ez olyan betegség, amelyen kivétel nélkül mindenki átesik, és még a rettenetes élmények, amelyeken átmentetek sem fognak

– azt hiszem – mentesíteni ez alól. Látom ezt még olyanokon is, akik egyenesen Belsenből vagy Buchenwaldból érkeztek meg ide. De azt is előre tudom, hogy nem fog sok időbe telni, hogy jól fogjátok itt magatokat érezni, talán azért is, mert Ti már mégsem teljesen idegenbe fogtok jönni. Nem hiszem, hogy volt ember, aki jobban szenvedett volna ideérkezése után, mint ahogy én szenvedtem, és gyűlöltem mindent és mindenkit. Ma csak nevetek, ha eszembe jutnak ezek az idők. Ne értsetek félre, nem vagyok „határtalanul” boldog itt, ma sem vagyok egy „harcos cionista (sőt semmiféle cionista). De nem hiszem, hogy e pillanatban akárhol is jobban érezném magam, vagy szívesebben lennék, mint itten. A változást 40 és 46 között az okozta, hogy az elmúlt 5 évben nagyon sok (talán túl sok) időm és alkalmam volt elmélkedni. Sikerült egyetlen egy dolgot megtanulni, egyetlen dolgot, amely felé mindig törekedtem, de csak az utolsó években tudtam elérni. Ez pedig az objektivitás, a dolgok szenvedélytelen és előítéletmentes, pártatlan megítélése. Ez a fajta folyamat hozta létre az én megbékülésemet Palesztinával, és nem kevésbé mindaz, ami Európában történt az elmúlt 8-10 évben.

Ha ti itt lesztek velem, akkor persze minden sokkal szebbnek és jobbnak fog tűnni nekem is.

1946. július 23.

Mind e leveleket csak gyorsan futottam át most gyorsan és nincs is türelmem tovább várni, hanem gyorsan nekiülök, habár már késő éjszakára jár az idő, hogy legalább pár összefirkált sorban megnyugtassalak, hogy leveleiteket végre megkaptam, és hogy a tegnapi tragikus eseményekkel kapcsolatban megnyugtassalak, és ezzel a King David szálloda felrobbantására utalok. A helyzet továbbra is az, hogy a világon semmi okotok nincs aggodalomra velem kapcsolatban, de annál több okom van nekem aggodalomra miattatok, hogy t.i. egy ilyen világba behozni titeket. Borzasztó sokat töprengtem ezen tegnap óta, most, hogy elvadult és felelősség nélküli emberek miatt a helyzet ennyire elfajult, de minden töprengésem csak zsákuccába vezetett, mert ma is csak azt mondom, hogy gyertek, gyertek. Vannak az életben pontok és pillanatok, amikor csak elhatározni lehet, és minden mérlegelés és fontolgatás csődöt mond. Így vagyok én ezzel az elhatározással, és bízom benne, még mindig, ebben a legkritikusabb órában is, hogy mire itt lesztek, a dolgok megnyugodnak és kialakulnak. Egyelőre, mikor a nap vagy az éjszaka egyik órájában egy robbanást hallok, az első villámgyors reakció, amit érzek, a hála és boldogság érzése, hogy nem kell reszketnem, nem vagytok-e valahol ott a közelben? Így van, hogy a rossznak is van jó oldala néha.

Azzal a maradék kis hitemmel egy jóságos gondviselésben csak azért imádkozom, hogy soha meg ne bánjam, amiért annyira akartam és igyekeztem, hogy mielőbb itt legyetek velem.

Ezt a levelet tehát most rohanva befejezem, és még reggel bedobom a főpostán (ha az éjszaka fel nem robban!). No de nem illik ezekről a dolgokról viccelni, excuse me! Azt akarom csak ezzel a levéllel, hogy legyen rólam híretek a tegnapi események után, amelyek tőlem távol történtek, és a személyes biztonságomat egy pillanatig sem veszélyeztették.

Ma reggel vettem egy egész különleges hajszeszt, hátha mégis sikerül egy egész kevés haját megtartanom, mire megérkeztek. Egész heroikus az a harc, amit az utolsó években a teljes megkopaszodás ellen vívok.

1946. július 28.

Drágáim, szerda este van, már elmúlt 9 óra. Én meg mostanáig kibámultam az ablakomon, ezen az ablakon, mely előtt nemsokára (mindig ez a „nemsokára”!) már veletek együtt fogok állni és bámulni bele a csendes, sötét jeruzsálemi éjszakába. Olyan megtévesztően békésnek tűnik egy ilyen éjszaka itten, ahol pedig a sötétség leple mögött, e pillanatban is biztosan, egyensúlyukat elvesztett fanatikus emberek terveznek újabb vérontást és gyászt. A sötétben is tisztán látom, innen az ablakomból az YMCA koloszalis tornyát és vele szemben a King David kontúrjait, amelynek a romjai alatt több mint száz ember lelte egy másodperc töredék része alatt halálát. Gyász ül a városon és minden ember lelkében ezért az esztelen és eszevesztett tömegmészárlásért, amelytől ma már minden józan ember undorral és keserőséggel fordul el. Keserőséggel azért is, mert egyetlen barátságos szó, egyetlen reményt keltő nyilatkozat talán megakadályozhatta volna ezt a szörnyűséget. De ez a szó nem jött a merénylet előtt, és nem jött utána sem. Az angol arcon egy rezzenést sem látsz, sem gyűlöletet, sem megértést el nem árul. Csak bámulnak bele továbbra is, azokkal a hideg kék szemeikkel, a messzeségbe bele. Itt, ahol olyan óriások érdekei és tervei ütközödnek, mint az orosz, angol és muszlim népek, mit akarunk, mit várhatunk mi itt, kis idetévedt töredéke egy ősidőktől tartó, örökös vándorlásaiban felőrlődött, kiöregedett népnek?

80

1946. augusztus 12.

Édes drága Lilikém, megint egy vasárnap délután van, egy hét várakozással és reménykedéssel megint elmúlt, és újra anélkül kell e levél megírásához hozzáfognom, hogy bármiféle konkrét eredményről tájékoztathassalak. Az elmúlt hét eseményeit nagyjából bizonyára Te is tudod; tudod, hogy az illegális utazásoknak nagyjából megint befellegzett, mert hadihajók cirkálják az egész Földközi-tengert, és ha egy transzportot elkapnak, azt Ciprusba irányítják, és addig ott tartják, amíg a havi 1.500-as jelenlegi kvóta szerint rájuk kerül a sor. Ezzel szemben a mai rádió jelenti, hogy Truman elvben elfogadta a Federation Plan-t, és csak lényegtelen módosításokat kíván a zsidók javára. Ez a cionisták számára nem kimondottan egy örömhír, de én már nagyon meg lennék elégedve, csak vége legyen már ennek az istentelen huzavonának és alkudozásnak, és tettek váltsák már fel végre az ígéretéseket. Ugyanúgy, mint Párizsban felettetek, úgy a mi sorsunk felett is most döntenek. Az csak egy szomorú megnyilatkozása a korszellemnek, hogy a ti helyzetetek sokkal könnyebb és a kilátásaitok sokkal kedvezőbbek, mint a mieink, akik végre is 30.000 katonával és az utolsó szál civilig teljes lojalitással álltunk a győztesek oldalán, tehát a jó oldalon.

Most végre minden el fog dőlni. Még pár hét és véglegesen látni és tudni fogom, hogy mi a helyzet? És ha ezt tudni fogjuk, akkor ezerszer nyugod-

tabbak leszünk mindketten. Akkor tudni fogjuk pontosan, mikor és hogyan jössz, nem kell többé általánosságban beszélnünk és írunk, tudni fogjuk, hogy hol állunk, mit várhatunk? Egyet szeretnék nagyon a lelkedbe és a gondolataidba vésni Lilikém: hogy nem adódhat egy olyan helyzet, amelyben én feladjam a harcot Téged onnan kihozni, hogy nem jöhet el egy olyan idő, amikor én beletörődnék abba, hogy távol egymástól éljük le hátralévő életünket, és ne kárpótolhassalak csak egy icipicit is Dachauért, etc. Úgy-hogy ilyesmitől soha nem kell tartanod. Ebben a szándékomban és vágyamban engem minden elmúló és elfecsérlődött hónap elhatározottabbá tesz. Egyetlen egy dologban engem nagyon megváltoztatott az elmúlt 7 esztendő... ha kell, habozás nélkül dönteni tudok és el tudom magam határozni, nem félek, nem idegeskedem, változásoktól vagy kényelmetlenségek vállalásától.

Mikor a Rajna felett elrepültem és bámultam le a kigyózó kis ezüstcsíkra, akkor – oh én balga! – azt hittem, hogy ebben a pillanatban végeztem az egész életemre drótkerítésekkel és dróthálókkal. Mily bohó is valék! Tudtam én, hogy az Ígéret Földjén annyi drót vár rám, amennyit Himmler egész életében talán nem látott? Hogy hivatalba menet vagy hivatalból jövet úgy fogok a kocsiuton jobbra-balra ugrálni, mint egy bakkecske, mert hun itt egy derót, hun amott, hun itt mosolyog egy automata pisztoly a hasikádba, hun meg egy kis Lewis-gun vagy Brenn-Gun a fenekedbe. Hát, finom egy kis hely ez, mondhatom!

1946. szeptember 5.

Most pedig beszámolok nektek Maminka szerencsés megérkezéséről. Szombaton reggel fél 8-kor futott be a hajó a haifai kikötőbe. Már csütörtök déltől kezdve Haifán voltam Lilkó sürgönye nyomán. A kikötő kapujában vártam szombat reggel 6 órától. A kiszállás simán és rém gyorsan történt, Maminkának egy magyar vámhivatalnok segített a leszállás pillanatától és egészen a kapuig hozta, 11 órakor már együtt voltunk. Nagyszerű állapotban és frissen érkezett meg, sokkal, de sokkal jobb állapotban, mint valaha is mertem volna remélni. Két napig a Carmel hegyen pihentünk egy nagyon szép szállodában, hétfőn délután indultunk vissza és Tel Avivon keresztül utazva este fél 6-kor érkeztünk meg.

Ma szerda van, tehát már második napja itthon vagyunk, és négy napja együtt. Azóta szüntelenül és a késő éjszakáig csak rólatok beszélgetünk. Végre annyi sok év után feltehetek ezerszer átgondolt kérdéseket rólatok, a gyerekekről és mindenkiről. Remek dolog így visszazökkenni 7 évvel, az állandó beszélgetésektől és visszagondolástól úgy beleéltem magam a régi életünkbe, hogy voltak már pillanatok, amikor megint Palesztina és az elmúlt 7 év általában kezdett irreálisnak tűnni.

Mondanom sem kell talán, hogy Maminka a nap folyamán nem is tudom, hányszor sír és pityereg utánatok, sír, ha egy darab csokiba harap, sír, ha egy csésze kávé emel a szájához, egyszóval minden lehetséges alkalmat megragad. Ettől eltekintve azonban boldognak és megelégedettnek látszik, és ezt az óriási és hirtelen változást, ami nem csekélység az ő korában

(Nagymamám 58 éves volt akkor – Ági J), sokkal jobban viseli el, mint reméltem volna. SARIDON már be van szerezve, ha egyszer pénzem lesz, meg fogom venni a Hoffman-La Roche gyárat, úgy olcsóbban fogunk kijönni. A gyárkémény is teljes üzemben van (egy cigarettagyárat is fogunk venni!), de hiába hordozom elé Egyiptom és Törökország és Virginia minden dohánykölteményét, ő csak kitart amellett, hogy a „magyar” jobb, mint akármelyik. A melege pedig, amely miatt annyira félttem, váltig hangoztatja, hogy Pesten sokkal melegebb volt, szóval még az egyetlen dologgal, amivel itt dicsekedni lehet, (a meleg t.i.) sem enged felválni. És még mielőtt elfelejtem, megörökítem egy angyali bmondását Haifán egy Shell Olaj tábla láttán: „– Jé! Itt is van Shell?”

Ezzel talán elég is lesz a humorból (?) és rátérek komolyabb dolgokra. Maminka vágyódása utánatok nem egy olyan egyszerű dolog. Azelőtt miattam sírt valószínűleg, most pedig miattatok, és ha Lilkó itt lesz, akkor Magdi és a gyerekek miatt, és itt van egy tragikus örökké önmagába visszatérő kör, amelynek nem is tudom a végét látni. Én erre többé-kevésbé előre fel voltam készülve. Ezért volt az, hogy a viszontlátás első örömei után azonnal leültettem, és a következőket mondtam neki: én magam hosszú évek óta elhatározva vagyok, hogy nem megyek vissza Magyarországra és az ő idejövételét is egy végleges dolognak tekintettem és tekintem. Ha azonban egy év vagy több után elviselhetetlennek találná, hogy így távol és elszakítva tőletek kelljen élnie, nekem soha egy pillanatig ellenkezésem nem lesz, hogy visszamenjen, és hogy egyszer és mindenkorra vége legyen az örökös vágyakozásoknak, én is készséggel visszamegyek vele. Ezt az ő lelki megnyugvása miatt mondtam, és ha a jövő úgy hozná, hogy szavamon fogna, minden ellenkezés nélkül meg is fogom tenni. Soha életemben még ilyen nehezen valamit ki nem mondtam, de Maminka ezt nem tudja és láttam, hogy azóta megnyugodott és nem is sírt annyit.

1946. szeptember 16.

Lilikém, drágám, most haragudni fogsz, de bevallom, hogy a legszigorúbb tilalmad ellenére nem bírtam megállni, hogy kivétel nélkül minden este el ne mondassam magamnak Maminkával azt a napot, amelyen megérkeztlél Németországból. Ez a nap, augusztus 21-e, az én legnagyobb ünnepem lesz, amíg csak élek. A legapróbb részletekig el kell hogy mondja minden mozzanatát ennek a napnak attól a pillanatától kezdve, amikor Györgyi becsöngetett az ajtón és Te ott álltál mögötte, hogy mit beszéltél, mit ettél, mindent-mindent, beleértve az orbáncodat amelytől már másnap ágynak estél és amelyről – és ezért nagyon haragszom Rád – csak most kellett rémülten tudomást szereznem. Tudok már mindent Ágiról és Róna Magdiról. Édes pofák lehetnek, Maminka leírásából már megszerettem őket, kár hogy nem vagyok egy „pacák” és így nincsenek kilátásaim, hogy egykor a kegyeikbe férközhessenek. *(Aztán mégis Ági lett a nagynéni-keresztanyám – E.Z.A.)*

Pikulkám drágám, minden érzést eltörpít az a hálaérzet, amit veled szemben érzek, mindazért, amit Anyáért tettél távollétem alatt. Milyen vérszegény szó is ez a „hálaérzet”, kifejezni azt a mérhetetlenül nagy szeretetet és

nagyrabecsülést. Úgy szeretnék nem-patetikusnak hallatszani, úgy nem tudom kontrollálni az érzéseimet, amikor erre a tárgyra térek rá. Ha valaki ezen a földön megérdemelt volna teljes és maradéktalan boldogságot, az Te voltál drága Lilikém, és Neked kellett ezer szenvedésen és megalázáson át- esni. Mint a régi zsidók, én is veszekedni és perlekedni szeretnék az istennel, felelősségre vonni és lamentálni, hogy hol van az ő nagy bölcsessége, hol van a nagy erkölcsi törvény, mely szerint a jók és becsületesek megjutalmaztatnak?

1946. november

Hát bizony most már nekem csorog a nyálam, ha a ti leveleiteket olvasom, mert olyasmiket, mint sült kacsra meg liba én bizony már emlékezetből is alig tudok elképzelni. Érdekes, de így van, hogy itt Zsidóországban minden üzletben lehet disznóhúst és disznóságokat vásárolni, a szent zsidó madarakat az itt születettek csak regényekből és az öregek könnyes visszaemlékezéseiből ismerik.

Már látom, hogy olyan dolgokról, mint élelmiszer, piac, stb. is nekem kell beszámolnom. Ha nem is úszkálunk a pénzben (távolról sem!) azért szerényen, de nagyon rendesen megvagyunk, jól eszünk, rendesen lakunk, és itt-ott egy mozi, kávéház vagy hasonló szórakozás nem okoz gondot. Persze engem borzasztóan hátráltatnak pénzkeresési kísérleteimben ezek a nyugtalan és abnormális viszonyok, szinte lehetetlen most bármit is elvállalni vagy elkezdeni. Ennek és az utolsó hónapi nagy kiadásoknak tulajdonítható az is, hogy utóbbi időben talán nem voltam quite up to my old form a csomagok küldését illetően. És az egyik legnagyobb nehézség, hogy a legritkább esetben sikerül csak a főpostára bejutnom, néha hetekig nem sikerül, mert ha a hivatalból szabad vagyok, vagy zárva van már, vagy riadóállapot van.

Tegnap a levegőbe ment az adóhivatal. Szerencsére csak egy halott volt. Kezd tűrhetetlen lenni az, ami itt megy. Most kéredeztem el egy órára a hivatalból, és mivel a posta közelében jártam a spediteurnél, egy kalap alatt egy kis cigit is akartam küldeni. Azt hiszitek, sikerült bejutnom? Riadó.

1947. január 15.

A hazamenéssel úgy állok, hogy sehogy sem állok. Még a gondolattól is kiráz a hideg, ha egyszer haza kellene mennem (végleg). Pedig esküszöm, hogy nem szeretem ezt az országot sem, és soha nem fogok tudni véglegesen be- nyugodni abba, hogy itt éljek. De hát eltekintve minden lélekfrásztól, mire menjek én vissza Magyarországra? Ki vár ott énrám (persze nem családi vonatkozásban), kinek van ott szüksége rám? Hogy mindenki kérdezze tőlem: ki vagy te? Hol voltál a nehéz időkben? Milyen joga követelsz magadnak kenyeret, pozíciót? Feltételezem, hogy a ti demokráciátok az adott pillanatban még lenyelné csak valahogy az én kis privát fáradásaimat a demokráciáért. De soha, soha nem lennék biztos benne, hogy egy-két év elmúltával, vagy talán már most is, a hátam mögött, vagy a szemembe, nem neveznének-e hazaárulónak vagy isten tudja micsodának, mert végeredményben (a fene daliás vérmagyarok szemében) én mégis az ellenség oldalán voltam a nagy megpróbáltatás órájában. Nem beszélem be magamnak, hogy minden-

ki Magyarországon számon tartja a múltamat (amelyet egyébként soha nem tudnék szégyellni), vagy engem személyesen tart felelősnek a háború elvesztéséért és az ebből következő sok nyomorúságért. Nem, nincs üldözési mániám, tudom azt is, hogy csendben és meghúzódva el is vesznék a tömegben, és senki nem vonna felelősségre. De hát mért kelljen nekem csendben meghúzódni, mikor legjobb megítélésem szerint én csak helyesen cselekedtem, és hasonló körülmények között (isten ments) nem haboznék ugyanazt tenni.

Azután, nemrégén egyszer azt álmodtam, hogy a Teréz körúton jártam egy délelőtt, pontosan a Szondi söröző és a postahivatal közötti részen. Úgy látom, mintha most is ott lennék, ahogy a járókelők elhaladtak mellettem, és hirtelen, amikor a Podmaniczky ucca felé közeledtem, mint egy jeges kéz szorítása a szívemben, rám döbrent az az ijesztő tudat, hogy munkanélküli élőködő vagyok, senkinek nem kellek, és nem tudok semmit, hogy körülöttem a sok járókelő mind otthon van itt, járja a maga megszabott útjait és követi a maga feltett céljait, és nekem megint egyszer végig kell járnom az újonnan jött, az idegen kálváriáját. Olyasfajta érzés volt, mint egy villanyóra leolvasó, mondjuk, akit tévedésből vagy szórakozottságból beráncigálnak, mint vendéget egy szűk családi vagy baráti kör közepébe, és az illető most már annyira van, hogy nem meri kimondani, hogy ő csak a villanyóra leolvasó és bocsánatot kérek, tessék a számla, alászolgája. De komolyan mondom, az álom olyan döbbenetes, olyan ijesztő volt, hogy azóta is a nap legképtelenebb pillanataiban eszembe jut néha, és nem tudok a hatása alól teljesen felszabadulni. Amellett, nehogy félreérts, itt is egy kimondott „schnorrer” vagyok, és semmi de semmi kilátásom nincs is rá, hogy valaha is vigyem valamire. Többek közt még egy analfabéta is vagyok itten és az is leszek mindig, mert az én héber dumám az nem tudás, és érzem, hogy soha nem is fogom (és nem is akarom talán?) ezt a nyelvet tökéletesen bírni. Szóval nem „áldoznék” fel semmit, ha visszautaznék, és mégis, csak akkor tudnám magamat egy ilyen lépésre elhatározni, ha 1) már tényleg tarthatatlanná válna itt a helyzet, különösen Mimi szempontjából, 2) ha oda fajulna a helyzet, hogy elkergetnének innen egyszerűen, ami, sajnos nem tűnik ma egy olyan fantasztikus lehetőségnek, mint mondjuk csak egy évvel ezelőtt tűnt volna. Mindent összevetve, és végeredményben nem csinállok egy olyan óriási problémát az egészből, majd csak kialakul valami, olyan mindegy, hogy hol éli le az ember azt a sz... kis életét.

84

1947. február 20.

Utóbbi hetekben egyébként óriási és viharos viták zajlanak le közöttünk, t.i. Lajcsi és én, Gabi, Mimi és még páran ugyancsak részt vesznek, mint „drukkerek”, sajnos mind Lajcsi mögött sorakoznak fel, és én egyedül vagyok a véleményemmel, de persze nem tudom magam teljesen kivonni a rám zúduló érvek hatása alól – de csakis érzelmileg nem. Arról van szó, hogy visszautazni Magyarországra – vagy sem? Levelem e része bizalmas. Lajcsi el van tökélve, hogy egy éven belül fogja Vickyt és Joszit és visszamegy Pestre. Az ő érvelése az, hogy mérlegre tette egyrészt a büszkeségét, a megvetését a törtétekért, a keserűségét és gyűlöletét milliók meggyilkolásáért, és másrészt a vágyódását a nyugalom és közbiztonság után, civilizáció, Európa után – élni még egyszer,

mint egy ember, emberek között. Szóval szerinte az utóbbi érvek oldalára billen a mérleg, és most szeretné tőlem a „sanction”-t kihúzni, hogy: igazad van. Én ezeket teljesen terméketlen vitáknak tartom, nem hiszem, hogy ilyen dolgokon vitázni vagy meggyőzni lehetséges egyáltalán, de mindig és mindig csak beleesem egy újabb vitába. Ebben a dologban azt hiszem, csak fejest lehet ugrani, lesz, ami lesz alapon, érvelésekkel és mérlegeléssel úgysem lehet semmire sem jutni. Gabi és Mimi bőszen támogatják Lajcsi hazautazási terveit, és engem egy Unmensch-nek mondanak. Íme, ide jutottam én, akit 1940-ben a legjobban ütött a guta a honvágy miatt. Ez a honvágy ma sem lett kisebb, azt hiszem. Gabinak is eltökélt szándéka, ha nem tud Argentínába kijutni vagy Angliában munkavállalási engedélyt kapni, hogy visszamegy Magyarországra. Én minden erőmmel lebeszélem, persze nem önzetlen baráti jóindulathból, hanem egyszerűen, mert a guta menten megütne, hogy az a hólyag otthon flangál, én meg itt sorvadok el a kies keleten. De úgy látszik, hiábavaló minden erőfeszitésem, végérvényesen el van határozva, és ahogy őt ismerem, meg is fogja tenni. Különben nem ő az egyetlen, itt most egy ugyanolyan vagy még hisztérikusabb kivándorlási láz indult meg lassan, mint Európában. Beszéltem egy Ciprusból előző nap érkezettel, akit csak egyetlen dolog érdekelt Palesztinából: hogyan lehet innen eljutni!? (Úgy élek én!)

1947. március 20.

Közben biztosan megkaptad már bejelentésemet elhatározásomról, hogy Mimi hazautazzon, és az év vége felé, ha addig az általános helyzet teljesen meg nem változik, én is kövessem. Akkor is, nem hiszem, hogy ott is fogok letelepedni, és mindent el fogok követni, hogy egy valamennyire normális országba egy áthelyezést kapjak, vagy privát úton szerezzek egy megélhetési bázist, amelyre aztán Mimit, és ha úgy akarod Téged is, kihozhatlak, és ahol nem kell 80 millió arab hisztériás ellenkezését legyőznöm, hogy ezt keresztülvigyem. Magyarországon csak akkor maradok, ha semmi más ésszerű megoldás nem adódik, de egyelőre, a jövő tél folyamán, feltétlenül haza fogok menni, hogy lássalak végre titeket, a gyerekeket, és elmehessek Apám sírjához. Ennyi talán már csak nekem is jár 8 esztendő után!

Lilikém drágám, soha nem fogod tudni elképzelni, hogy min mentem át, amíg erre a lépésre elhatároztam magam. De be kellett látnom, hogy örütség és bűn volna a dolgokat tovább halogatnom, és a fejemet a homokba dugni. Itt elháríthatatlanul sodródunk egy biztos és siralmas végzet felé, nincs lehetőség megbékélésre vagy kompromisszumra. És itt van Mimi, aki elmondhatatlanul boldogtalan és ez az ő lelki állapota rám is rettentő depri-málóan hat. És tényleg, ez egy elképzelhetetlen élet az ő számára, tartósan. Nap nap után mint egy fogoly él egyedül kint Abu Torban, fél az uccára lemenni egyedül, ha egy robbanást vagy a sziréna hangját hallja, fél, hogy hol történt, ha a hivatalból sietve hazaérek 6 körül, soha ki nem mozdulhatunk, mert vagy curfew van, és ha nincs, akkor is 6 után kihalt a város – és közben állandóan egy vágy-álomvilágban él utánatok, a gyerekek után, és közben szegény még erőlködik is, hogy jókedvűnek és boldognak lássék – jaj, de kevés sikerrel! Ezt számításba kell vennem, ettől nem tudok eltekinteni,

és ha most még elgondolom azt, hogy Téged most idecsaljalak és lássalak, ahogy munka nélkül és teljesen kiábrándulva lődörögsz, illetve vegetálsz ebben a szerencsétlen, a tönk szélére jutott ország-kísérletben, akkor meg kell hajolnom a szomorú tények és a fenyegető lehetőségek előtt, és erre a szomorú elhatározásra kell jutnom.

86

Én tudom, drága Lilikém, bármennyire is biztosítasz az ellenkezőjéről, hogy nagyon nagy és fájdalmas csalódást okoznak Neked ezek a dolgok. Én tudom, hogy mennyire készültél és építettél az itten való életre, hogy mennyire beleélted magad abba, hogy elhagyhatod azt az országot, ahol annyi szenvedés és fájdalom ért. A szívem szakad meg és az önvád majd elemészt ezért az újabb kiábrándulásért, amelyet okozok Neked (meg magamnak is) és ezerszer felteszem magamnak azt a kérdést, nem voltam egy örült és egy gonosztevő, hogy még legutóbb is biztattalak, és reményteljes híreket küldtem Neked. Mélyen, mélyen betekintek a lelkiismeretembe, és ott látom a választ, amely nem más, mint az én tévedésem és hitem a józanságnak egy utolsó kis szikrájában, amelyben nem szabad lett volna hinnem. Én komolyan felkészültem arra, hogy az életemet itt folytassam, (ha nem is befejezzem talán), mindent elkövettem, hogy valahol gyökeret verhessek itt, és beteljesüljön az a vágyam, hogy nyugodt és boldog életet teremthessek számotokra. Ezután akartam a saját magam életét is eligazítani valahogy, ha még eligazítható. De kérdezlek, Lilikém, szabad nekem Mimi életét vagy biztonságát kockáztatnom? Nem akarom órá háráítani az egész dolgot, ezzel is azt a látszatot keltve, hogy én tökéletes és mennyei boldogságban tölténem itt napjaimat, és csak miatta gyötörnek aggodalmak. Ez teljesen hazug volna, és még a látszatát sem szeretném ennek kelteni. De én már csak valahogy beletörődtem, belenyugodtam abba, hogy itt élek. Kérlek, ne haragudj, hogy biztosan egy kicsit zavaros vagyok, de egyszer én is elengedem magamat, és ez az érthetőség rovására is megy. És kérlek, ne tekintsd ezt egy rezignált póznak, de én igazán nem sokat törődöm már vele, hogy hogyan élek és hol élek, nem tudok olyan nagy kérdést csinálni az életemből. Nem is tudom, mért van ez, nincsenek mögöttem olyan borzalmas élmények vagy kiábrándultságok, amelyek indokolnának egy ilyen attitude-ot. Semmi több nincs mögöttem, mint más millió ember mögött, csak egyszerűen fáradt vagyok már a gyűlölettől, a háborútól, halálosan undorodok szenvedélyektől és indulatoktól, és engem is elfogott egy nagy-nagy vágyódás, ha csak tíz esztendő is még, de nyugalomban élni. Erre vágyom immár 8 esztendő óta, és még egyetlen hétre nem adatott meg nekem ez idő alatt és ma már nem kétséges, hogy még évekig fog tartani – ha valaha is – hogy ebben a siralmas végzet felé sodródó országban egy kis békeességben lehet részem.

Mi a helyzet most itten? A kis prosperity, ami a háborúban született, hónapok, sőt hetek alatt kilehelte lelkét. Félelem és reménytelenség mindenütt, növekvő munkanélküliség, pangás. Az emberélet kezd olyan olcsóvá lenni, mint a harctéren volt, egy gyanús mozdulat az uccán elegendő néha, olyan ideges és feszült a hangulat. Pedig az arabok még nem is kezdtek (el ne kiabáljam) és a pokol csak azután fog elkezdődni. A zsidók, meg az ango-

lok is, ha gyilkolnak is – de a módszereikben van még egy kis csökevénye a „fair play”-nek. Egy példával így illusztrálnám ezt. Egy „átlagos” terrorista támadás kb. így folyik le: egy dinamittal megrakott teherautó gépfegyvertűz és gránátűz fedezete alatt felrobog a kiszemelt épület elé, és amíg az őrség tűz alatt van, kirántják a robbanóanyagot, stb., stb. Az arab módszer viszont kb. az, hogy egy európai ruhába öltözött arab beül egy zsidó moziba vagy kávéházba, és ott felejt egy bombát. Látod a különbséget? Sok különbség nincs, és mégis... Szóval most nem rémítgetni akarok, ilyen dolgok hál isten 1938 óta nem történtek, és amíg a zsidók ügye ilyen rosszul áll, nem is fognak történni. Addig viszont a zsidók robbantanak! Szóval ez egy soha véget nem érő körforgásnak néz ki.

Nekem itt egy jó állásom és pozícióm van, sikerült Miminek anyagi gondoktól mentes kényelmes megélhetést biztosítanom. Meg is hízott szépen, és fiatalodott 10 esztendő, jót tett neki a változás, a kikapcsolódás, látta egy kicsit öreg napjaira a világot, vagy akár csak egy kis sarkát, szóval egyáltalán nem tartom feleslegesnek vagy elpazaroltnak az utazását és azt az időt, amit itt töltött. De látom azt is, hogy emészti magát, mennyire vágyódik vissza az unokáihoz és hozzátok, milyen idegen itt. Én magam nem sokat törődöm ezzel az „előkelő állással”, nincsenek félelmeim a megélhetést illetően, ha itt fenn tudtam tartani magam, akkor már ledoktoráltam a harc az önfenntartásért egyetemen. 1939-ben is én voltam, aki felmondott a Richteréknek és valószínűleg most is én leszek az, aki felmond. Úgy látszik, nekem már mindig előlről kell kezdeni.

Lilikém, drágám, egy óriási tévedésedet akarom itt korigálni. Borzasztóan tévedsz, ha azt gondolod, hogy engem a honvágy kerget haza. Először is ennyi év után már nem létezik honvágy. Ellenkezőleg, ha Pesten leszek, tudom, hogy idegenebbül fogom magam érezni, mint Belga Kongóban érezném magam (legalábbis eleinte). Én borzasztóan vágyom haza hozzátok meg Pest után is általában, de ottmaradni, ott élni, ezt még most sem tudom elképzelni, és olyan félelemérzés fog el, ha csak gondolok is erre a lehetőségre néha esténként, hogy hajnalig nem tudok elaludni.

1947. április 10.

Drágáim, nagyon jól vagyunk, minden rendben van. Lilikónak elküldtem ajánlott repülőlevélben a házasságlevelet és apa állampolgárságiját. A születési bizonyítványa nincs itt, Mimi szerint a szekrényében van más iratokkal együtt. Várom Mimi útlevél hosszabbítása és a beutazási engedély ügyében az információkat, eddig még nem jött semmi ez ügyben. Végre is nem voltunk Tel Avivban húsvétkor! Miminek túl nagy volt a hőség, meg egy kicsit lusta is volt. Én magamért nem erőltettem a kirándulást, mert örülök, ha nem látom Tel Avivot. Otthon voltunk Jeruzsálemben, jártunk ide-oda szórakozni, mert húsvétra nyugalom lett ígérve, és az is volt.

Ígérem, hogy most már tavasz jön hozzátok is, mert a hivatalom felett, de az egész város felett is, ezer meg ezer gólya röpült el az előbb Európa felé. Ez a legbiztosabb jele a nyár közeledtének. Csodálom, hogy ezeknek még nem kell beutazási engedély az illetékes hatóságoktól, hogy hazatérhessenek.

1948. január 14.

Lilkóm, drágám, dec. 30-i lapod megérkezett ma, a posta 3 napja megint működik. Sürgönyöd vételét már igazoltam. Ma én sürgönyöztem Ankarába, válasz fizetve, remélem, 4-5 nap múlva többet tudok. A dolgok rendben haladnak, február közepe táján készülök elutazni hajóval. Napjaim legnagyobb részét azzal töltöm, hogy álmodozom az első Walkür vagy Sigfried előadásról, amit együtt fogunk megnézni, és amelyre ünnepélyesen meghívlak. Közben teljesen elfelejtek készülni, igaz, nem is tudom, mi van készülni való egy utazás előtt, pláne amilyen ez az enyém lesz. Még gyorsan megemlítem, hogy az előadás Hány János is lehet – sőt!

Nagyon, nagyon, nagyon sok csók

Laci

Laci 1948-ban végül hazatért, újra a Richterben dolgozott, később a Medimpex gazdasági igazgatója lett, és többé nem mozdult innen. 56-ban sem akart elmenni. Feleségül vette a leveleiben ismeretlenül üdvözölt Ágit, akivel Lili a lágerben barátkozott össze. Nagy szeretetben nevelték lányukat, Zsuzsannát. Lili 1950-ben férjhez ment Laci kollégájához, Erdélyi Lászlóhoz, és megszülte, majd szinte egyedül felnevelte Ágnes lányát. Soha életében nem látta meg Jeruzsálemet.

88

Mendreczky Karina: Napernyő